

Висновок
про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертації «Соціально-педагогічні умови розвитку освіти у
пенітенціарних закладах України (II половина XX – початок XXI ст.)»
Петренка Романа Івановича, що подається на здобуття
наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки

Актуальність теми дисертації

Освіта як основа отримання людиною систематизованих знань і формування ціннісних орієнтирів є необхідною умовою її особистісного становлення. Право на освіту в нашій державі має кожен громадянин, що гарантовано на законодавчому рівні Конституцією України. Так, у ст. 53 задекларовано її доступність та безоплатність, а згідно зі ст. 24, право на освіту гарантується кожній людині на принципах рівності. Власне, про це йдеться і у низці відповідних міжнародних документів: Загальній декларації прав людини (ст. 26), Міжнародному пакті про економічні, соціальні та культурні права (ст. 13) та ін. Отож, правом на отримання освіти володіють і засуджені, що відбувають покарання у пенітенціарних закладах. Адже їм, як і будь-яким іншим громадянам України, держава має забезпечити належні умови для отримання якісних знань, умінь, навичок та професійної кваліфікації, що надалі сприятиме їхньому особистісному розвитку та ресоціалізації.

Завдяки реалізації принципу доступності освіти засуджені мають можливість подолати прогалини у загальних знаннях, уміннях та навичках, отриманих на свободі, розвинути потребу у пізнанні нового, сформувати мотивацію до подальшого навчання, підвищення інтелектуального рівня. У процесі її здобуття засуджені не тільки оволодівають певною сукупністю фактів, відомостей у вигляді теорій, законів, правил тощо, а й вчаться взаємодіяти, комунікувати з іншими. Під час цієї взаємодії встановлюються емоційні і психологічні контакти, що є джерелом формування колективних взаємин і спілкування між ними. У результаті засуджені не просто здобувають нові знання, але й збагачують досвід колективної діяльності, вступають у нову взаємодію з навколишньою дійсністю. З огляду на це індивідуально усвідомлене ставлення до власної освіти, її рівня і якості, можливість її використання для більш успішної адаптації після звільнення, необхідно використовувати як мотив при створенні умов для навчання і виховання засуджених в установах виконання покарань.

Питаннями освіти засуджених у вітчизняних пенітенціарних закладах займалися В. Алексєєв, В. Боняк, Н. Максимова, Н. Шукліна, О. Янчук та ін. У контексті нашої проблематики заслуговують на увагу праці В. Жирнова, В. Журавльова, Н. Калашник, Т. Наговіциної, М. Симоненко, С. Сюр та ін. У працях означених учених розкриваються питання, які стосуються

організаційних аспектів реалізації права на отримання загальної та професійної освіти засудженими у вітчизняних пенітенціарних установах; аналізуються сучасні підходи, проблеми та перспективи освітньої політики держави для цієї категорії осіб.

Ураховуючи вищезазначене, є очевидним, що освіта засуджених входить до контексту загальних проблем, які характеризують стан і тенденції розвитку всієї пенітенціарної системи держави, та є актуальним і нагальним питанням, що потребує уваги з боку держави. Тому актуальність проблеми, відсутність її цілісного історико-педагогічного аналізу, потреби практики зумовили вибір теми нашого дисертаційного дослідження.

**Зв'язок теми дисертації з державними програмами, науковими
напрямами університету та кафедри.**

Тема дослідження тісно пов'язана з науковими програмами, планами та темами, що визначають наукову діяльність кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Ця тема увійшла до плану науково-дослідницької роботи університету і була частиною комплексних наукових проблем «Українська освіта у контексті європейських інтеграційних процесів» (державний реєстраційний номер 0117U005400) та «Тенденції розвитку освіти в кризових умовах: історія, теорія і практика» (державний реєстраційний номер 0123U100619).

Тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка (протокол № 16 від 19 листопада 2020 р.), узгоджено у Міжвідомчій раді з координації досліджень у галузі освіти, педагогіки і психології в Україні (протокол № 1 від 02.02.2021 р.), а також уточнено вченою радою університету (протокол № 3 від 9 березня 2021 р.).

**Особиста участь авторки в одержанні наукових та практичних
результатів, що викладені в дисертаційній роботі.**

Дисертаційна робота виконана на кафедрі загальної педагогіки та дошкільної освіти Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Науковий керівник – к. пед. н., доцент Івах Світлана Михайлівна. Розглянувши звіт подібності щодо перевірки на плагіат, рецензенти дійшли висновку, що дисертаційна робота Петренка Р.І. є результатом самостійних досліджень здобувача, не містить елементів плагіату. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають покликання на відповідне джерело. Особистий внесок здобувача полягає в одноосібно виконаному науковому дослідженні, що відображає авторський підхід до висвітлення історичного розвитку соціально-педагогічних умов освіти засуджених в пенітенціарній системі України (II половина XX – початок XXI ст.), виявленні й обґрунтуванні шляхів їх подальшого удосконалення. Усі наукові результати, які викладені у дисертації, одержані

автором самостійно. З опублікованих у співавторстві праць використано лише ті матеріали, що є результатом самостійної роботи дисертантки.

Достовірність та обґрунтованість отриманих результатів та запропонованих автором рішень, висновків, рекомендацій

Високий ступінь обґрунтованості та достовірності результатів дослідження підтверджується методологічною та теоретичною обґрунтованістю вихідних позицій, ґрунтовним аналізом джерельної бази, апробацією та впровадженням результатів дослідження у практичну діяльність Державної установи «Дрогобицька виправна колонія № 40». Автором використано комплекс методів дослідження: *історико-логічний, статистичний та контент-аналіз* законодавчих актів, статистичних звітів, відомостей про діяльність освітніх закладів при УВП і СІЗО в Україні, які розкривають соціально-педагогічні умови розвитку освіти засуджених і ув'язнених; *історико-генетичний*, який використано з метою послідовного розкриття становлення і розвитку соціально-педагогічних умов освіти засуджених в пенітенціарній системі України (II половина XX – початок XXI ст.); *історико-порівняльний* – для зіставлення, з'ясування спільних і відмінних характеристик освіти засуджених у пенітенціарній системі України впродовж різних історичних періодів та етапів; *історико-системний* – для аналізу особливостей діяльності системи освітніх установ для засуджених у II половині XX – на початку XXI ст.; *періодизаційного конструювання* – для виокремлення періодів та етапів історичного розвитку соціально-педагогічних умов освіти засуджених в пенітенціарній системі України впродовж другої половини XX – початку XXI ст.; *прогностичний*, що уможливив з'ясування перспектив вдосконалення соціально-педагогічних умов освіти засуджених та ув'язнених. Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру.

Ступінь новизни основних результатів дисертації порівняно з відомими дослідженнями аналогічного характеру

Наукова новизна та теоретичне значення результатів дисертаційного дослідження полягають у тому, що:

– *уперше визначено та охарактеризовано* соціально-педагогічні умови організації загальноосвітнього навчання, професійно-технічної підготовки та вищої освіти засуджених і ув'язнених у пенітенціарних закладах України другої половини XX – початку XXI ст.;

– *систематизовано та узагальнено* змістові аспекти і педагогічний інструментарій отримання освіти засудженими упродовж досліджуваного періоду;

– *уточнено зміст ключових понять* дослідження: «освіта», «навчання», «освітній процес», «соціально-педагогічні умови», «пенітенціарна система», «пенітенціарна педагогіка»;

– *розроблено та запропоновано* періодизацію історичного розвитку соціально-педагогічних умов освіти засуджених в пенітенціарній системі України впродовж другої половини ХХ – початку ХХІ ст., в межах якої виокремлено два періоди, кожен з яких поділено на низку етапів. *Перший (1954–1991)* – період становлення загальної та професійної освіти засуджених у пенітенціарній системі Української РСР (починаючи від прийняття Положенням про виправно-трудові табори і колонії МВС СРСР від 10 липня 1954 р.), розбудови освітніх інституцій, змісту і форм освіти засуджених і ув'язнених, накопичення підстав для реформування, що проявилось в «Основних напрямках реформи кримінально-виконавчої системи в Українській РСР» (постанова уряду УРСР від 11 липня 1991 р.). У першому періоді виділено два етапи: 1) 1954–1969 рр. – етап становлення і утвердження загальної середньої та професійної освіти у виправно-трудових установах УРСР, розроблення і впровадження у життя основних нормативних документів щодо освіти засуджених, на яких згодом будувалася уся радянська система їх «перевиховання» (у цей період розпочали діяльність загальноосвітні школи і професійно-технічні училища при ВТТ); 2) 1970– 1990 рр. – етап пошуку шляхів поліпшення освіти засуджених, що позначився завершенням створення профтехучилищ та їхніх філій у всіх ВТУ і лікувально-трудових профілакторіях, широке використання бригадної та курсової форм навчання, однак відсутністю доступу засуджених до вищої освіти. *Другий (1991–2024)* – період трансформації чинної системи освіти засуджених і ув'язнених у пенітенціарній системі незалежної України, що позначився пошуком шляхів вдосконалення соціально-педагогічних умов здобуття освіти засудженими і ув'язненими. У цьому періоді виокремлено три етапи: 1) 1991–1996 рр. – етап тотального занепаду системи освіти засуджених і ув'язнених, що позначилося скороченням кількості шкіл і закриттям ПТУ при колоніях; 2) 1996–2004 рр. – етап поступового відродження загальноосвітнього і професійно-технічного навчання засуджених і ув'язнених, поява доступу поодиноким засуджених до вищої освіти; 3) 2004–2024 рр. – етап модернізації системи освіти засуджених, що позначився утворенням навчальних центрів з орієнтацією на потреби ринку праці, розширенням курсової освіти через залучення до співпраці громадських організацій, налагодженням механізму здобуття засудженими вищої освіти через складання ЗНО/НМТ і вступу на заочну форму навчання в ЗВО, поступове поліпшення можливостей УВП і СІЗО щодо забезпечення доступу засуджених і ув'язнених до дистанційного навчання.

– *подальшого розвитку* набули положення та висновки щодо актуальності реалізації права на освіту засудженими та ув'язненими у пенітенціарних закладах України;

– *обґрунтовано перспективи* вдосконалення соціально-педагогічних умов освіти засуджених та ув'язнених;

– до наукового обігу введено маловідомі документальні джерела, що відображають процесуальні та фактологічні аспекти історичного розвитку соціально-педагогічних умов освіти засуджених і ув'язнених у пенітенціарній системі України (положення про виправно-трудові табори, професійно-технічне навчання засуджених і ув'язнених, статистичні матеріали Міністерства юстиції України, інформаційні матеріали Державної кримінально-виконавчої служби України, звіти керівників навчальних центрів при УВП, повідомлення засобів масової інформації про освітні ініціативи в УВП, результати соціологічних досліджень тощо).

Теоретичне та практичне значення результатів дисертації.

Використання результатів роботи.

Наукові положення, висновки та рекомендації, наведені у дисертації, мають теоретичну та наукову цінність. До основних наукових результатів проведеного дослідження слід віднести:

– обґрунтування авторської періодизації, яка відображає специфіку історичного розвитку соціально-педагогічних умов освіти засуджених в пенітенціарній системі України впродовж другої половини ХХ – початку ХХІ ст.;

– систематизацію та узагальнення змістових аспектів і педагогічного інструментарію отримання освіти засудженими упродовж досліджуваного періоду;

– визначення шляхів вдосконалення соціально-педагогічних умов освіти засуджених та ув'язнених.

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що його результати впроваджено у діяльність Державної установи «Дрогобицька виправна колонія № 40» шляхом виступів на педагогічних радах навчального центру, що функціонує при установі, з рекомендаціями щодо удосконалення освітнього процесу. Актуальність дослідження вбачаємо також у доцільності використання його результатів, наукових положень і висновків у процесі розробки навчально-методичних рекомендацій для майбутніх фахівців-пенітенціаріїв. Теоретичні положення дисертації, її фактичний матеріал і пропозиції вважаємо корисними для організації науково-дослідницьких пошуків з означеної проблематики. Результати наукового пошуку можна використати для вдосконалення законодавчої бази щодо організації освітнього процесу у пенітенціарних закладах України.

Перелік наукових праць, які відображають основні результати дисертації

Основний зміст роботи опубліковано у 7 публікаціях (5 – одноосібних): 3 – у наукових фахових виданнях України, 4 – апробаційного характеру. У публікаціях здобувача, які відповідають встановленим вимогам, достатньою мірою розкрито основні положення дисертації, що

виносяться на захист, висвітлено суть наукової новизни отриманих результатів.

Статті у наукових фахових виданнях України

1. Петренко Р.І. Основні підходи до реалізації права засуджених на освіту в пенітенціарних закладах України другої половини ХХ ст. *Молодь і ринок*. № 9 (195), 2021. С. 155–159. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/243960/241964>

2. Петренко Р.І. Освіта засуджених у пенітенціарних закладах як основний засіб їх виправлення та ресоціалізації. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах* : зб. наук. пр. / редкол.: А.В. Сущенко (голов. ред.) та ін. Запоріжжя : КПУ, 2022. Вип. 81. С. 65–69. http://pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2022/81/81_2021.pdf

3. Петренко Р.І. Особливості професійно-технічного навчання засуджених у пенітенціарних закладах України. *Молодь і ринок*. № 4 (236). 2025. С. 190–193. <http://mir.dspu.edu.ua/article/view/329095/319141>

Опубліковані праці, що засвідчують апробацію матеріалів дисертації

4. Петренко Р.І. Основні підходи до гуманізації виховного процесу у пенітенціарних закладах України (кінець ХХ – початок ХХІ ст.) : збірник матеріалів І Міжнародної наук.-практ. конференції: *Débats scientifiques et orientations prospectives du développement scientifique*. Volume 5. 2021. С. 72–73.

5. Петренко Р.І., Івах С.М. Роль освіти засуджених у пенітенціарних закладах України у їх ресоціалізації. *Labyrinths of Reality: Collection of scientific works* / edited by M. Zhurba. 2021. Issue 8 (13). С. 53–55.

6. Петренко Р.І. Основні принципи організації освітнього процесу у пенітенціарних закладах України. *Пріоритетні напрями модернізації освіти* : досвід, реалії, перспективи : збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції (Дрогобич, 7–8 квітня 2022 року) / за ред. М. Чепіль, А. Федорович. Дрогобич : РВВ ДДПУ імені Івана Франка, 2022. С. 35–37.

7. Петренко Р.І., Івах С.М. Значення неформальної та інформальної освіти засуджених у пенітенціарних закладах України для їх ресоціалізації. *Розвиток освіти в кризових умовах: історія, теорія, практика* : збірник наукових праць Всеукраїнської науково-практичної конференції (Дрогобич, 27–28 квітня 2023 року) / за ред. Т. Пантюк, І. Паласевич, А. Федорович. Дрогобич : ДДПУ ім. І. Франка, 2023. С. 63–66.

Оцінка структури дисертації, її мови та стилю викладення

Дисертаційне дослідження складається із анотації українською та англійською мовами, вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. У списку використаних джерел зазначено 268 найменувань. Дисертація містить 6 додатків. Дисертація виконана українською мовою, стиль викладення матеріалу – науковий, характеризується точністю, лаконічністю, зрозумілістю,

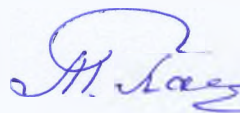
зв'язністю, завершеністю. Рукопис дисертації чітко структурований, характеризується належною мовностилістичною грамотністю. Структура роботи та її оформлення відповідають вимогам, що ставляться до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

У ході обговорення дисертації до неї не було висунуто зауважень щодо самої суті роботи.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Петренка Романа Івановича на тему «Соціально-педагогічні умови розвитку освіти у пенітенціарних закладах України (II половина XX – початок XXI ст.)». є завершеним, оригінальним, самостійним науковим дослідженням, що висвітлює актуальну тему і має вагоме теоретичне і практичне значення. Дослідження виконане здобувачем особисто. Отримані результати свідчать про достатній рівень наукової підготовки автора. Петренком Р.І. зроблено значний науковий внесок у розв'язання питань, що мають важливе значення для історико-педагогічної науки. Дослідження містить обґрунтовані і достовірні висновки та пропозиції. За змістом та оформленням робота відповідає встановленим вимогам. Представлена дисертаційна робота Петренка Р.І. відповідає спеціальності 011 Освітні, педагогічні науки та вимогам «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 та рекомендується до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 011 Освітні, педагогічні науки.

Голова засідання наукового семінару,
завідувач кафедри загальної педагогіки та
дошкільної освіти, д. пед. н., професор

 Тетяна ПАНТЮК

